

Jegyzetek

1. Magyarország története 844.
2. Uo. 1400-1402.
3. Uo. 1419.
4. A könyv és könyvtár... 77.
5. Uo. 722.
6. Fülöp II. 290.
7. Kuntár 21-73.
8. Czimer 296.
9. Hajdu 286.
10. Reis II. 930-943.; és Reis I. 620-632.
11. Vargha Gyula: Magyarország egyletei és társulatai 1878-ban. Bp., 1880. 571.; György Aladár: Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben. Bp., 1886-87. 615.
12. Pór Edit (szerk.): A magyarországi egyesületek címtára a reformkortól 1945-ig.
1. rész: Vidéki egyletek és körök 1-3. kötet. Bp., 1988. 1357.
13. Kuntár 23.
14. A könyv és könyvtár... 228-236.
15. A könyv és könyvtár... 232-236.
16. A könyv és könyvtár... 272-273.
17. A könyv és könyvtár... 235.
18. A magyar szent korona ... népszámlálása 12-13.
18. A magyar szent korona ... népszámlálása 12-13.
19. Vanó Éva: A Magyar Minerva mint művelődéstörténeti forrás. Szeged, 1995. 16. p.
20. Uo. 22-36.
21. Uo. 22-36.
22. Hajdu 29.
23. A könyv és könyvtár... 126-129.

Siket Zoltán

A magyarországi nazarénusokról

A nazarénusok másfél évszázada jelentek meg Magyarországon, az első szabad protestáns kisegyházként. Híveik száma néhány ezer, mégis keveset tudunk róluk, leginkább annyit, hogy fegyvert nem fognak, esküt nem tesznek, talán a legszigorúbb keresztényi életet élő emberek. Kik ők, hogyan élnek, miért vonulnak félre a társadalom életétől?

A múlt

A nazarénus szó a héber *nazir* vagyis jöttment, jövevény, kóbor szóból származik, a régi héber társadalomban ezzel a szóval jelölték – kissé gúnyos felhanggal – azokat akik családjuk, nemzetségük, vallásuk kötelékéből kiléptek és más családba, nemzetségbe, vallásba léptek át. Ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy nazarénusnak nevezték Zakariás pap fiát, Keresztelő Jánost, de magát Jézust is amikor a pusztában bolyongott és mikor keresztre feszítették, de jelöl ez a szó egy német XIX. század eleji romantikus festőcsoportot is.

A nazarénus hit alapítója *Samuel Heinrich Fröhlich* (1803-1857) svájci református lelkész volt. Őnála a keresztség az eredendő bűn, a keresztségre elő kell készülni éppen úgy mint az úrvacsorára, a csecsemő erre pedig nem képes. Fröhlich tanításának központjában tehát a felnőttkeresztség áll, csakúgy mint azt később a baptisták, a pünkösdisták, a jehovák vallották.

1839 nyarán külföldi tanulmányútjáról hazatért két lakatoslegény, Denkel és Kropacsik nevezetű, ők terjesztették először az új hitet hazánkban, melyet Svájcban, Fröhlichnél ismertek meg. Missióis tevékenységüket Pesten végezték, a kis közösség tagjai lakatosok, iparos emberek voltak. Az elsőként – Denkel által – megkeresztelt tag *Hencsey Lajos* lett.

Szentpéterúrról – Keszthely mellől – érkezett kovácsként vagy lakatosként Pestre. Tanult embernek számított az akkori viszonyok között, így ő fogalmazta meg 1841-ben hitvallásukat a „Rendeletek megtartásáról”. Ekkor még Fröhlich-hel együtt vallotta: a fegyveres szolgálatot vállalni kell, ha felsőbb hatóság úgy rendeli. A fennálló társadalommal mindazonáltal éles konfliktusban álltak: mivel ők felnőttkeresztséget vallották napirenden voltak a kényszerkeresztelesek. A katonakérdés – Hencsey ezzel kapcsolatos álláspontját túlhaladta a gyakorlat – egyre több konfliktust eredményezett az állammal: a nazarénus ifjak nem tettek esküt és nem fogtak fegyvert. A maroknyi, főleg pest-budai és délvidéki, nazarénus üldözötése 1850-től az önkényuralom alatt kezdődött. Bach Sándor rendeletet adott ki 1851-ben az államellenes vallási jellegű összejövetelek felkutatására, a következő évben tizenhat „Krisztus-követő” vagyis nazarénust tartóztattak le. Bács megyében – Pácséron és Ómoravicán – tevékenykedett egy jelentős számú nazarénus csoport, vezetőjük *Kalmár (Kramer) István* az egyik leglelkesebb nazarénus „apostol” volt. A bácskai nazarénusokra felfigyeltek a történelmi egyházak, főleg az érintett területeken élő reformátusok vezetői is. Ők térítő akciókkal, az anyakönyvezéssel, erőszakos nemritkán a karhatalom segítségével végzett keresztelésekkel próbálták megtörni az eretnek szekta erejét. A szektáról egyébként is kezdett kialakulni egy olyan félelmetes, sötét kép amelyben a nazarénusok a rendszer ellenséges felforgatói, anarchisták, ők az akkor megjelent utópista szocializmus titkos, vallási köntösbe öltöztetett képviselői, vagy éppen a Bölöni Farkas Sándor által leírt harmonisták kommunisztikus államának követői. Sokan szocialista tanok terjesztésével, vagyonközösséggel, sőt – a középkori kommunisztikus szekták mintájára – nőközösséggel vádolták őket. Szekeres Mihály ezt írja róluk: *„Félő, hogy Owen úr eszméje uralkodik közöttük. Különben munkások, és vértanúi bátorsággal bírnak.”*

Miközben a Parlamentben gyakran vitatkoztak az új egyházak megítéléséről, tiltásukról-tűrésükről, 1862-ben Kalmár István lefordította a Bibliát, amely kéziratos formában maradt fenn. 1866-ban alkották meg a Sion Hárfát, a nazarénusok énekeskönyvét. 1867-ben Hódmezővásárhelyen fogalmazták meg a Hitelvek és Szervezeti Szabályzatot, amely a mai napig a gyülekezetek életének zsinórmértékéül szolgál.

1868-ra elkészült az állami válasz a kihívásokra: Eötvös József vallás és közoktatásügyi miniszter rendelete, mely szerint a nazarénusok nem vezethetnek hivatalos és hiteles anyakönyvet, mivel nem tartoznak a törvényesen bevett vallásfelekezetek közé. A születéseket és a halálozásokat a közigazgatási hivataloknál kell bejelenteniük, ahonnan az adatokat anyakönyvezetésre azon egyház lelkészének küldik el, ahová a nazarénus felekezettel korábban tartozott. Amíg a törvényhozás nem dönt, a nazarénusok házasságából született gyermek törvénytelen. (Itt kell megjegyeznünk: a törvényesen bevett vallásfelekezetek közé ekkor a római és görög katolikus, a református, az evangélikus, az unitárius és a görögkeleti egyház tartozott.)

1869-ben Irinyi Dániel ezen ellentmondásokat azzal igyekezett feloldani, hogy egy radikális vallásszabadságot képviselő törvénytervezetet nyújtott be a képviselőházba. Ő gondolt a nazarénusok esküt elvető magatartására is, elismerve azt, ezenkívül a polgári anyakönyvvezetés, a polgári házasságkötés lehetőségét kívánta törvénybe iktatni. Az indítványt azonban akkor elvették, az majd csak 1895-ben az állam és az egyház újfajta viszonyának létrejöttével valósulhatott meg. 1875-ben Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter szabályrendelete kimondta: a nazarénus hitet valló egyén előbbi felekezete kötelékéből

törvényesen kiléptettek nem tekinthető, mert az 1868-as LIII. tc. csak a bevett vallások közötti átmenetről intézkedik.

A katonaságnál szolgálatot teljesítő nazarénusok törvényi elismerés híján gyakran eskü-megtagadókként bíróság elé kerültek, néha halálra ítélték őket, sokszor kegyetlen börtön-éveket kellett végigélniük hitük miatt. Mivel azonban a fegyverfogásban a bukovinai lipovánok és a galíciai mennoniták legálisan hasonló álláspontot képviseltek, idővel a büntetési tételek enyhültek, 1869-től esküt sem kértek tőlük, sőt a seregben egészségügyi, hadtáp mai szóval fegyvernélküli szolgálatot teljesítettek, leszámítva az 1939–45-ös éveket, gyakorlatilag az 1950-es évekig.

1895 tehát a nazarénusok számára is mérföldkő, létezésüket az állam azzal ismerte el, hogy a polgári anyakönyvvezetéssel lehetővé tették eddig törvénytelennek számító gyermekeik törvényesítését, valamint engedélyezték a törvényesen bevett felekezetekből való legális kilépést a vallásszabadság értelmében.

A századvégi Amerikában a nazarénusokon belül szakadás történt – kiváltak a hetednapos adventisták, a szombatisták akik a fegyverviselést elnézték, azt hirdették, hogy örökös kizárás nincs, ami pedig a nazarénusoknál egy sarkalatos hittétel. Az első magyarországi adventisták Békéscsabán nazarénusok alapokon jöttek létre.

Eötvös Károly *A nazarénusok* című érdeklődést keltő munkája sokat segített megismerésükben, elfogadásukban. Maga a könyv a nazarénus hit első magyar terjesztőiről szól, olyan fontos a hit történetisége szempontjából, hogy a mai napig megtalálható a legtöbb nazarénus otthonában a Biblia és a Sion Hárfá mellett. Juhász Gyula 1927-ben ír a nazarénusokról, méltatja őket a „Jegenyefák alatt” című kötetében megjelenő *Nazarénusok* című novellájában. Ismert az is, hogy Tolsztoj elismerően ír a magyar nazarénusokról. párhuzamba állítva az orosz szektásokkal; „*a jövő kereszténységét ők fogják megvalósítani, ezek az egyszerű emberek és munkások, nem pedig a paraziták*”. Tolsztoj és az orosz értelmiség egy része a múlt század kilencvenes éveiben egy közeli világháborútól tartott és abban bízott, hogy „*a fegyveres katonai szolgálatot magtagadó szekták nemzetközi összefogása*” megakadályozhatja azt.

Az első világháború a nazarénus katonák számára a fegyvernélküli szolgálatot és az eskütől való eltekintést jelentette, a második világháború a teljes betiltást hozta. 1939 decemberében az egyre inkább a háborúba, az ősi földek visszaszerzésébe mámorosodó hadvezetés, Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter rendelete alapján elérte az antimilitarista tanokat hirdető egyházak azonnali betiltását. A baptista és a metodista kivételével az összes kisegyház így a nazarénus, az adventista, a hetednapos adventista (szombatista), a Jehova tanúi (millenista), az Istengyülekezet, az őskeresztények, a pünkösdisták jutottak erre a sorsra.

A háborút követő szabadabb létezés után a rákosista terror 1950-ben érte el a nazarénusok kicsiny csoportját. Megszűnt a vallási tolerancia időszaka, amikor esküdni, fegyvert fogni nem kellett a bevonult Krisztus-követő és néhány más szektához tartozó fiatalnak. Az első ügy, amely dokumentumokkal igazolható 1950. november 26-i dátumot visel, mikor is egy szeghalmi hívő földmunkást ítélték el folytatólagosan elkövetett függelemsértés büntetése miatt. Két évre ítélték, 1972-ben megírta „Fogságom története” címmel visszaemlékezéseit, amely tanulságos láttelepe egy „vallásgyakorlást engedélyező, demokratikus” rendszernek.

Miután közölte feletteseivel, hogy a fegyvert nem fogja meg, hozzákötötték a fegyvert, de nem mentek vele semmire. Letartóztatták, és a fogdába kísérték.

„Azután következtek a keserves és nehezebb napok és éjjelek. Az órszázad-fogdába vittek, ahol egész héten sem éjjel, se nappal nem hagytak pihenni. Minden órahosszában őrségváltás után a folyósot mosatták velem. Közben vittek D. tiszthez, a kémelhárító-parancsnokhoz. Ez egy kegyetlen ember volt, ki mindenképpen rá akart venni, hogy fogjam meg a fegyvert. Előbb ütlegelt, rugdosott, majd a forró kályha mellett kellett guggolnom, amíg bírtam. Nagyon megizzadtam, utána visszakísértetett a hideg fogdába. Így ment pár napig aztán. Ollóval lenyírta a szemöldökömet, azt mondta, kiszúrja a szememet. Teljesen nem emlékszem, csak halványan, hogy égő cigaretta tartott az orrom alá, és azt mondta, hogy kiégeti a szememet”.

Írásából kiderül, hogy a fogságban tartották a nazarénusok mellett jehovista és szombatisz katonafiatalokat is. A gyermekeik sorsáért aggódó szülők beadvánnyal fordultak az Állami Egyházügyi Tanácshoz, annyit értek el hogy a gyülekezetek szabadon tarthaták összejöveteleiket és élhettek hitéletet. Az eskü- és katonakérdésben azonban változás nem történt. 1958-ban a Szabadegyházak Tanácsa felszólította a Tanácson kívülieket -így a nazarénusokat is- a belépésre, ugyanis egy jehova istentiszteleten állítólag kormányellenes beszédet tartottak, a jehovákat pedig gyakran összekeverték a nazarénusokkal, ezért a nazarénusok kénytelenek voltak szorosabbra fogni a Szabadegyházak Tanácsával kapcsolataikat.

1966-ban a művelődési miniszter elrendelte, hogy minden tanintézetben oktassanak honvédelmi ismereteket. 1968-ban a belkereskedelmi miniszter felújította a hivatali esküt. A helyzet tarthatatlanná vált, az egyik országos vezető, Soós Sámuel akciót indított a felekezet állami elismertetéséért. Ez évben ünnepelték a protestáns egyházak az állammal kötött egyezmény 20. évfordulóját, Soós Sámuel áprilisban a nyilvánosság elé lépett *A magyarországi nazarénusokról* címmel írott tanulmányával. Célja a felekezet megismertetése, a sokféle előítélet lerombolása volt. Így ír: A nazarénusokról 100 év alatt sok hazugságot terjesztettek, s ma is sokféle téves kép él a nazarénusokról az emberekben. A Habsburg-időkben nihilisták és anarchisták voltak, Horthy-korszakban „büdös kommunisták”, ma „az imperialisták bérencei”. Miért? Mert nem ismerik őket. „Ennek az ismeretlenségnek a fátylát szeretnénk föllebbenteni... A nazarénusok a jelenlegi kormányzatnak nem ellenségei, és nem teherterelei, hanem erkölcsi és emberi szempontból támogatói. A nazarénusok is békére töreksenek, mégpedig úgy, hogy ember embertársát nemhogy megölje, hanem még csak ne is haragudjon rá.” A katonakérdés a legégetőbb probléma maradt továbbra is. Ebben elvileg támogatta Erdei Ferenc is, akinek édesanyja makói nazarénus, és Erdei volt párttársa, Bogárdi Mészöly János egykori országgyűlési képviselő, aki szintén hívő volt. Az állami elismerés azonban ekkor elmaradt. A katonai fjak börtönbüntetését valamelyest enyhítették.

1968-ban a Szabadegyházak Tanácsa felmérést készített az összes kisegyházról, így a nazarénusokról is. Ebből kiderül, hogy számuk 3312, többségük Békés, Bács-Kiskun, Csongrád és Pest megyében él. Ennélfogva előző vallásuk leginkább református, hiszen kálvinista területen éltek, új jelenség – főleg a városokban – a keresztesletlenekből közvetlenül hívőkké válok megjelenése. Mivel a fogamzástól mindenféle formája tiltott számukra, gyakoriak a nagycsaládok, nem ritka az 5-10 gyermek sem, sőt az országos hírű Bántási család 17 élő gyermekkel rendelkezett. Legtöbbjük iskolai végzettsége alacsony; 4-6 osztályt végzett 40%, 8 osztályt 20%, s mindössze 14-en végeztek egyetemet, főiskolát.

A fiatalok alacsony aránya, a kihaló, előregedő gyülekezetek szintén hatalmas problémákat vetnek föl. A felmérés kimutatta, hogy a felnőtt nazarénus férfiak ötöde fegyverfogás-megtagadás miatt ült már börtönben, ők a közösség legmegbecsültebb tagjai.

Ebben az időben jelentkezett – elsősorban a nagyvárosokban – a gyülekezetek belső megújításának, a hitélet modernizálásának igénye. Ez a reformtörekvés markánsan az 1968/69-es zenekari találkozón mutatkozott meg: amelyet az „ortodox” hívek túl világiasnak tartották, mert a Sion Hárfán kívül is énekeltek vallási dalokat, a nők túl modernül öltöztek, a gyermekeknek is tartottak Biblia-órákat stb. Az ellenzék bírálta Soós Sámuelt is, aki – szerintük – valóságos lelkeszi hivatalt könyvtárat és levéltárat rendezett be. A bírálók egy kisebb csoportja ekkor kilépett az egyházból és újat hozott létre, lassan azonban az is darabjaira hullott szét. Szükség van reformokra, egyrészt a tagság számának, nemi összetételének megváltoztatására, másrészt olyan politikát kell folytatni, amely lassan elvezet az állami elismertségig. Ezt érezte Soós Sámuel, amikor a hetvenes években a katonakerés megoldására szentelte életét. Ekkor volt ugyanis az ő fia is katona. 1977 márciusában vonult be az első szakasz nazarénus szolgálatteljesítő, akik eskü és fegyverfogási kötelezettség nélkül teljesítettek szolgálatot. Ekkoriban (1976 decemberében) engedték ki a hitük miatt raboskodó nazarénus fiatalokat is, jehovista és szombatista társaikkal együtt. Érdekes, hogy az ugyanezért raboskodó katolikusokat nem bocsátották szabadon.

Hitélet és a hétköznapok

Az összes hazai szekta közül a nazarénus gyülekezet támasztja a legszigorúbb követelményeket tagjaival szemben, így kevesen választják a nazarénus közösséget. Míg a történelmi egyházak egy-egy vallásos irányzat egyetemes célkitűzéseit (az isteni dicsőség hirdetését, az isteni kegyelem közvetítését stb.) váltják valóra és a legdifferenciáltabb vallási szükségletek kielégítését képesek elvégezni, addig a szekták, vallási kisközösségek társadalmilag zártabbak, a hitvallók, a hitgyakorlók szűkebb körének igényeit elégítik ki. Belső felépítésük a laza demokratikus csoporttól a szinte katonailag szervezett alakulatokig terjed. Az ami összefűzi őket az a megtérés élménye, hitelessége, az újjászületés bizonyossága, a megkeresztelésre való lelki érettség ténye. Ezért utasítják el a nazarénusok is gyermek-keresztiséget és ragaszkodnak a felnőttkereszteléshez. Másik jellemző vonás a magánélet és a gyülekezeti élet összefonódása, amelyet a tagok közötti általános tegezés és a „testvér” megszólítás is igazol.

A nazarénusok önálló, egymástól független gyülekezetben élnek, az előljáró „csak az egész gyülekezettel határoz és végez minden előforduló dolgokat”. (Hitv. 1876. 12.) A tagság előfeltétele a bűnök elhagyása, a megtérés és azután a bűn nélküli élet. Aki vét, azt a tagok intésben részesítik, aki az intést nem fogadja el vagy pedig „halálos bűnt” követ el, azt a gyülekezet kizárja tagjai sorából. A halálos bűnök a következők: emberölés, parázناسág vagy házasságtörés, esküvés, Isten nevének káromlása, nem hívővel kötött házasság, valamint a hazugság. Kétféle kizárást ismer a nazarénus gyülekezet: félkizárás, ami jóvátehető, tehát nem halálos bűnök következménye, az ilyen tagot vissza lehet venni, és a kizárás, a jóvátehetetlen bűnök büntetése, ezek a halálos bűnök, az ilyen elkövetőket sohasem vehetik vissza.

A nazarénusok hitének és életének alapja a „teljes” biblia tanítása és a bibliai elvek maradéktalan érvényesítése. Hiszik és tanítják a szentháromságot, az ember eredendő bűnösségét. Hirdetik a megtérést, az újjászületést, a Krisztusban hit által való megigazu-

lást, innen származik a felnőttkori keresztségfelvétel is. A keresztségen kívül az úrvacsora szentségét vallják – a többi protestánszhoz hasonlóan –, két szín alatt áldoznak, az úrvacsora csak jelképi értékű megszentelt rítus. Hirdetik a hit által, kegyelemből való üdvözülést, a bűnbocsánatot és a bűnbánatot. Hisznek Krisztus eljövételében, a feltámadásban, az örök életben és a kárhozatban.

A nazarénus hitéletet átjárja egyfajta szigorú gyülekezeti fegyelem, amely őskeresztényi, komor, puritán jelleget kölcsönöz a hívőknek. Ruházkodásuk egyszerű, lakásuk dísztelen, sőt még hanghordozásuk és gesztusaik is lefokozottak. A következetes nazarénus nem jár szórakozóhelyre, kocsmába, nem hallgat világi zenét, nem látogatja a családi ünnepeket, a névnapot, a születésnapot, a lakodalmat, természetesen a saját családján belül lebonyolódokat sem. Hitén kívül gondolkozásának középpontjában a jól elvégzett, becsületes *munka* áll. A nazarénusok mindig is híresek voltak szorgalmukról, becsületességükről, igazmondásukról.

A gyülekezet anyagi terheit a tagok viselik, mindenki a lehetőségeihez mérten, ezeket személy szerint nem tartják nyilván. A gyülekezet pénzét választott *gazdálkodó atyafiak* végzik, ezért őket semmiféle juttatás nem illeti meg. Az *előljárókat* a gyülekezet választja, ilyenek a *diakonusok*, olyan férfiak, akik a keresztelekor, az úrvacsoraosztásnál, a házasságkötésnél segítkeznek. Az *igeszólók*, az *imádkozók*, az *énekmondók* a liturgiában, a *szegénygondozók és betegápolók* a keresztényi kötelességekben teljesítenek szolgálatot. Több gyülekezet közös lelki vezetője, az országos gyűléseken képviselője az *egyházi szolga*. Az ő feladata a keresztelezés, a bűnvallomás meghallgatása, a felvétel (kézrátétellel), az úrvacsora, a házasságkötés és az egyházi fegyelem betartatása.

A nazarénusok a vasárnapon kívül karácsony, újév, nagypéntek, húsvét és pünkösd ünnepét tartják meg. Az istentiszteleteken a férfiak és a nők külön padokban ülnek, az utóbbiak bekötött fejjel. *„Minden asszony pedig, a ki befedetlen fővel imádkozik avagy prófétál, megcsúfolja az ő fejét, mert egy és ugyanaz, mintha megnyiretett volna. Mert ha az asszony nem fedi be fejét, nyiretkezzék is meg, hogy ha pedig éktelen dolog asszonynak megnyiretkezni, vagy megberetváltatni, fedezze be az ő fejét.”* (I. Kor. 11: 5–6.). Manapság is nazarénus szokás, hogy a nők serdülő lány koruktól kezdve kendőt kötnek fejükre és nyilvános helyen csakis így mutatkoznak a későbbiekben.

Az istentisztelet éneklésből, imádságból, igeolvasásból és igemagyarázásból áll. A keresztelezés és tagfelvétel együtt, a jelölt érett korában, felnőttként történik. Szombat este meghallgatást és a négy szemközti bűnvallomást követően szűk körben zajlik le a bemelegítés. Először a férfiak, majd a nők bemelegítése következik, akik fehér ruhába öltözve jönnek a keresztelező kádhoz. (Régen folyóvízben, szabadban történt, ma már háznál, keresztelezőkádban.) Az egyházi szolga még egyszer megtudakolja a jelölt hitét, majd a következő szavakkal keresztelezi meg: *„Keresztelek téged az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében a Bűneid bocsánatára”*. Ilyenkor általában úrvacsorát is tartanak, ezen csak tagok vehetnek részt.

A házasságkötés nem külön istentiszteleti alkalom, hanem rendes vasárnapi vagy hétköznapi istentisztelethez kapcsolódik. A lánykérés után, kitűzött időben, az istentisztelet után, az egyházi szolga meghívja a jelenlévőket „a házasságkötési szent munkára”. A házasságot minden díszes külsőséget nélkülöz, a lakodalmat a nazarénusok ellenzik. Mivel a fiatalok csak egymás közül választhatnak társat, ez rendkívül behatárolja a

lehetőségeket, egy 1968-as felmérés szerint a nőtöbbség miatt 350 hajadon szükségszerűen nem tud férjhez menni. A fiatalok másik nagy problémája a továbbtanulás kérdése, nyilvánvaló, hogy az ő élethöz már hozzátartozik az olvasás, a kultúra, a világ történéseire való odafigyelés. Márpedig egy hithű nazarénus nem olvas könyvet, újságot, nem jár színházba, moziba, nem hallgat rádiót (legfeljebb az időjárásjelentést- a tagok jórésze a mai napig mezőgazdasági termelésből él), nem néz tévét. Jellemző történet a következő: egy bakonycsernyei bányászfiú a hatvanas években televíziót vásárolt öreg nazarénus szülei ellenkezése dacára, az öreg házaspár azóta nem lép be a szobába, hanem a konyhában lakik. Ez a fajta civilizáció és kultúra ellenesség a műveltség növekedésével vélhetően csökken. Semmilyen politikai pártot nem támogatnak és semmilyen pártba nem lépnek be; ezért hatalmas vitákat váltott ki, amikor Bogárdi Mészöly János 1945–49 között a Nemzeti Parasztpárt parlamenti képviselőjévé választották, (azóta sem ismert nazarénus politikus, közéleti ember).

A temetkezési szokásaik is rendkívül egyediek. A koporsóba helyezett halottat a gyülekezet kikíséri temetőbe, a prédikátor beszédet mond és elhantolják a koporsót. Lapos dombot húznak rá, amelyet benő a gyepp; jelet, fejfát nem tesznek rá, koszorút, virágot nem visznek a sírra. A temetésen a sírás-rívás ismeretlen. 1869-ben így írnak le egy nazarénus-temetést: „*Sírás, zokogás sem hallatszik, mert hisz a halottat siratás csak a hit gyengeségét árulja el; siratni, ha nem is tilos, de erős hitűnek nem kell.*” A sírokat nem gondozzák, a temetőt nem látogatják többé; nazarénus temetőkultusz nincs. Más felekezetbeliek temetésére nem mennek el, még ha az családtag is, a halottat nem nézik meg. A temető gyakran közös valamely más kisegyházéval, bár a viszony legtöbbször nem a legjobb közöttük.

A nazarénus hitélet rítusainak különlegessége a leölt állatok véréből való tartózkodás. A hívők semmilyen leölt állat vérének nem fogyasztják el, a fogyasztásra szánt friss húst addig mossák, míg az teljesen meg nem tisztul a vértől, s csak azután készítik el.

Jelenleg kb. 7000 nazarénus él Magyarországon, a világon élő hívők 10%-a. Európában a volt Osztrák–Magyar Monarchia területén, elsősorban magyar anyanyelvűek, míg Svájcban, Németországban német nemzetiségűek élnek. Európán kívül az USA-ban, Kanadában, Dél-Amerikában vannak többnyire magyar kötelekkel bíró nazarénusok.

Irodalom

- ☐ Balogh Margit – Gergely Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Adattár, Bp., 1996.
- ☐ Eötvös Károly: A nazarénusok Bp., 1904.
- ☐ Kardos László: Egyház és vallásos élet egy mai faluban (Bakonycsernye, 1965). Kossuth, Bp., 1969.
- ☐ Kardos László és Szigeti Jenő: Boldog emberek közössége. A magyarországi nazarénusok Magvető, Bp., 1988.
- ☐ A nazarénusok (A Magyarországi Szabadegyházak Tanácsának tanulmányai.) Szerk.: Palotay Sándor – Szigeti Jenő. Bp., 1969.